

Божидар ШЕКУЛАРАЦ

MONUMENTA MONTENEGRINA¹

Едиција 10 томова историјске грађе,
Историјски институт Црне Горе 2000-2002. год.

Колико ће историја једне државе и народа бити обрађена, валоризована на прави начин и заснована на историјским изворима зависи највише од сопствених стручних кадрова који се њоме баве и објављене литературе о тој држави и том народу. Црна Гора и црногорски народ, иако је било појединачних "излета", имају ту несрећу да нијесу имали сопствених доспиремних кадрова већ су њену историју у XIX и првој половини XX вијека, када је стварана свијест о државама и народима, писали углавном странци и изванци. Први су походили Црну Гору као знатижелници и авантуристи и о њој исписивали своје импресије и забиљешке, док су други имали најчешће другачији циљ. Навешћемо само чињеницу да су бројни извори који говоре о континуитету црногорске државности од дукљанско-словенског периода до данас обично проглашавани за "фалсификате", а умјесто њих нуђени митови и легенде на основу којих су стварани *сџварни фалсификаџи* којих је толико да још нијесу сви ни евидентирани. Најизразитији примјери су корпуси повеља са Мљета, Локрума, Котора и Врањине које су проглашаване за фалсификате без њихове дубље анализе, а на основу очигледних фалсификата и тврдњи ауторитета.

О *Љеџојису њоја Дукљанина*, односно, *Барском родослову* да и не говоримо. Они који га највише оспоравају своје радове базирају управо на њему. У томе предњаче историографије народа које желе црногорску историју инкорпорирати у свој културно-историјски корпус.

Истраживачи, ослањајући се на једне те исте, веома оскудне изворе, посљедњих година настоје да реконструишу истинску црногорску прошлост, полазећи од почетака прве словенске црногорске државе Дукље. Посебно мјесто у истраживањима даје се дукљанско-словенском периоду, понекад у поређењу са сусједним државама и културама, што се

---

¹ Ријеч на промоцији едиције *Monumenta Montenegrina*, првих 10 томова, објављених у издању Историјског института Црне Горе 2000-2002. године.

намеће и као неопходност, јер су хиљадугодишње узајамне везе одредиле хронолошки дијапазон и оставиле дубоке трагове на историју и културу Црне Горе. Због свега тога и најмањи податак представља корак напријед ка историјској истини.

Древноцрногорски период у култури почиње са натписима, летописима и црквеним књигама, које су предмет изучавања, прије свега филолога и текстолога, а тек онда треба издвојити "историјска факта". Иако су за догађаје из летописа многа мјеста и вријеме спорни, извјештаји понекад чак и тенденциозни, ови извори се не могу заобићи поготову ако се подаци из њих ослањају на факта и потврђују археолошким подацима и другим писаним изворима. Обједињавање свједочења грчких, латинских и словенских извора са археолошким подацима омогућава нам да установимо реалну хронологију црногорске прошлости дукљанског периода.

Овај период наше историје спада у корпус "јужне" историографске традиције, са размјештајем Дукљанске државе у јужној (Горњој) Далмацији са главним центрима Дукљом и Скадром, те градовима Рисном, Котором, Оногштом и Баром. Под "јужном" традицијом овдје се имају у виду византијска и римска традиција. А шта је с предањима?

Као посебан проблем намеће се хронологија. Датирање и утврђивање редослиједа догађаја који су садржани у предањима је веома сложен посао. Хронографи често своје причање заснивају на упоредним подацима из других земаља и топонимским реалијама. Тако се ствара тзв. историјски "ланац" у који се укључују и археолошки подаци. На жалост, археолошка истраживања капиталних објеката у Црној Гори још увијек нијесу на том нивоу да буду носећа карика у том ланцу.

Недовољно прецизно одређене временске границе између етапа формирања дукљанско-зетско-црногорске државе и пратећа хронолошка шема указују на противурјечности између археолошких података и летописних причања.

На срећу, посљедњих година стасавају црногорски кадрови, објављују се значајни зборници докумената, бројни радови и монографије које бацају ново свијетло на укупну црногорску прошлост. Овдје значајно мјесто припада уваженом господину, ентузијасту и прегаоцу *Војиславу Д. Никчевићу* који је "засукао рукаве" и уз велика одрицања и чак и сопствена улагања објединио и приредио 10 томова прворазредне грађе о Дукљи - Зети - Црној Гори од најстаријих времена до новијег доба (XV вијек). Ово је први пут да државне институције стану иза једног, слободно можемо рећи, капиталног пројекта какав је овај - 10 томова грађе *Monumenta Montenegrina* доступне свим заинтересованим за историју Црне Горе. Министарство културе и Министарство просвјете и науке, односно тадашњи министри као просвјетни радници, схватили су значај овог подухвата и посао повјерили институционалном доајену црногорске науке - *Историјском институту Црне Горе*, који је пројекат довео до краја, са реалним изгледима да се даље настави.

Monumenta Montenegrina је прво, десетотомно дјело, фундаментално осмишљено истраживачко остварење у Црној Гори, каква су други народи одавно урадили или то раде већ више вјекова.

Сам наслов *Monumenta Montenegrina* упућује на то да је у питању крупан подухват јер ријеч *монументија*, односно латинско *monumentum* означава "израђени предмет који непосредно или симболично служи као успомена на кога или што, *сѿоменик*", односно "*monumentis* - величанствен, велељепан и значајан споменик који има својства онога што се не може заборавити". Монументалан - може значити и основан, чврст, солидан и огроман. Сматрамо да по свему ови епитети припадају едицији *Монументија Монѿенеѿрина*, као корпусу изузетно значајних свједочанстава о средњовјековној прошлости Црне Горе, зборнику историјских извора првога реда.

Из мноштва појединости из црногорске старије прошлости у овој едицији, а ради илустрације колики је њен значај, навешћемо само неколико примјера из односа дукљанске и босанске државе у средњем вијеку.

Највећи дио ове грађе су "документа о владању" најзначајнијих владара који су непосредно одлучивали о судбини Далмације, Дукље и Зете, просторима данашње Босне, Србије и Албаније, али и документа о односима са Куријом. Ова друга су учене "римске посланице" које су писали писари који су прошли највишу обуку у канцеларијама Курије. Римска курија и њени канцелари, често и сам папа, обраћају се дукљанским архиепископима и краљевима с уважавањем, ријечима поштовања саговорника и његовог достојанства, а нарочито знамења архиепископа, "примаса" и владара. Ово се прије свега односи на архиепископа барског Петра и краљеве Словена Михаила и Бодина. Управо ова документа потврђују чињеницу да се кроз велики дио средњег вијека историја и судбина Дукље (Зете, Црне Горе) и Босне, додирују, преплићу, понекад интегришу али и супротстављају једна другој.

Привлачи на себе пажњу докуменат из 1023. године којим бенедиктинци оснивају манастир на Локруму. Наиме, опату Петру, стратегу Србије и Захумља, и осталој браћи на Локруму дат је печат латовишта, као и земље црквене на Локруму и Мљету, да их посједују без насиља Рагужана и Стоњана или других људи било Латина или Словена. Овај документ својим подацима јасно указује на аутентичност локрумских и мљетских повеља дукљанских владара којима се дају привилегије тамошњим самостанима.

Управо се у једном фрагменту повеље дукљанског краља Радослава о оснивању манастира у Балему и помињу архиепископ Витал и опат Петар на Локруму, како то свједоче и претходни подаци.

Године 1078. исти папа Грегорије шаље благослов дукљанском краљу Словена Михаилу указујући на спор између дубровачког и сплитског архиепископа, нудећи своје посредовање у том спору преко барског архиепископа Петра као повјерљивог легата. Због тога папа тражи од краља Михаила да пошаље к њему архиепископа Петра и друге прикладне гласнике уз дубровачког и сплитског архиепископа ради удовољења краљевој молби и канонском рјешавању спора.

Десетак година касније, тачније 8. јануара 1089. године у вријеме, и на молбу, дукљанског краља "Бодина, најславнијег краља Слове-

на" папа Клеменс III повјерава "Петру, архиепископу Дукљанске столице" да заређује и посвјећује цркве у празницима дванаест апостола. Истом препушта сљедеће цркве: Дукљанску, Барску, Которску, Улцињску, Свачку, Скадарску, Дривастску, Полатиненску, Србијанску, Босанску и Травунијску, као и све манастире, како далматинске тако грчке и словенске, уз препоруку "да се крст кроз цијело Дукљанско краљевство носи испред њега" (архиепископа дукљанског Петра).

Углед Апостолске столице, која је у различитим крајевима имала потпуну моћ, у Далмацији и Дукљи нарочито је растао у вријеме краља Вукана Немањића "славног краља Дукље и Далмације". У међусобним односима истиче се "потпуно повјерење", поштовање и размјена повластица и заклетви на вјерност. У комуникацији и међусобној преписци папа Инокентије III Вукана назива *пресвијейлим краљем Далмације и Дукље*, најдражим сином, славним краљем итд.

Бројна су документа која свједоче да је Дукља као епископски град Горње Далмације, древан и славан, била узвишена у митрополитско достојанство, и њој су биле прикључене црквене заједнице: Бар, Будва, Котор, Улцињ, Свач, Скадар, Дриваст, Полат, Србија, Босна, Травунија и Захумље. Кад је ријеч о Босанској цркви она је од свог зачетка припадала Сплитској митрополији, али је у деветом вијеку по декрету Далматинског синода пријешла под власт и моћ Дукљанске архиепископије, а у једанаестом према писму Александра II, приступила је Барској митрополији, која је била установљена умјесто Дукљанске, док је у XII пријешла Дубровачкој, да би се поново вратила Сплитској. Слична је судбина била и Травунијске цркве. Била је додијељена Дукљанској митрополији, али је у 1023. години Бенедикт VIII тражио да она припадне Дубровачком архиепископату, а Александар II 1063. додијелио је Барском. У 1121. години Каликст је њу, пошто је била одузета Барској, вратио Дубровачкој митрополији.

Недавно нађени документ о барском архиепископу Илији (1119-1124. године) указује да је он под својом влашћу имао територије и цркве "Дукљанске, Барске, Будванске, Которске, Улцињске, Свачке, Скадарске (Превалитанске), Дривастске, Пулатске, Босанске, Српске и Травунијске". Њему се, такође, приписује да је Барски архиепископат установљен као црква са "три олтара" - он влада свим црквама и манастирима, "Латинским, Грчким и Словенским". Дакле, Барска архиепископија, насљедница Дукљанске обједињава просторе не само Превалитане, Босне и Србије већ и читаве Далмације до Сплита.

Не оспоравајући могуће примједбе на уређивање, приређивање или превод појединих докумената, што је код овако великих подухвата сасвим могућа и нормална појава, сматрамо да ова едиција објављених извора представља чврст темељ за изучавање историје Црне Горе и црногорског народа и солидну основу да се крене са новим томовима грађе о Црној Гори које има, али и публикавањем нових радова и синтеза на основу објављене грађе. Једно је сигурно, без ње се више неће моћи писати историја Црне Горе.